

Ludvig Holberg, *Rettskunnskap (1751)*. Oversatt av Anderas Harald Aure (Oslo: Vidarforlaget, 2021). 463 s.

Sören Koch, Universitetet i Bergen

Andreas Harald Aure har tatt på seg den viktige, men vanskelige oppgaven å oversette Ludvig Holbergs lærebok i natur- og folkerett til moderne norsk. Den nye oversettelsen er utstyrt med en innledning av Arild Sæther, der leseren opplyses om Holbergs bibliografi og kilder, med særlig vekt på forfatterens relasjon til den tyske filosofen Samuel Pufendorfs verk. Oversettelsen baserer seg på den femte utgaven av Holbergs lærebok, publisert i 1751, som også er den versjonen som finnes gjengitt i F. J. Billeskov Jansens samlede «værker i tolv bind» (1969).

Aures oversettelse følger originalens struktur med tanke på inndelinger i bøker og kapitler samt avsnitt. Gjennom grafiske grep får leseren imidlertid opplyst hvilke avsnitt Holberg har tilføyet i andre og tredje utgave av læreboken sin. Variasjoner i teksten til de ulike utgavene kommer derimot ikke frem i oversettelsen. Med tanke på leservennlighet er dette fullt forsvarlig, men en del relevante språklige og materielle endringer i teksten kunne med fordel blitt kommentert i notene.¹

Man kan uten videre være enig i Aures påstand om at all oversettelse kan kritiseres for å være enten for tekstnær eller for fri.² Dette er en vanskelig balansegang. Aure skal roses for å treffe denne balansen godt i sin oversettelse. De aller fleste

¹ En slik endring gjelder eksempelvis tittelen. I første utgave av bok 2 finner vi fortsatt 'Moralske Kjerne' på tittelsiden, som ble trykket i 1715. Videre heter boken frem til tredje utgave: 'Introduksjon til Naturens- og Folkerettens Kundskab, uddragen af de fornemste Juristers besynderlig Grotii, Pufendorfs og Thomasii Skrifter – illustreret med Exempler af de Nordiske Historier og confereret med disse Rigers saa vel som gamle og nye Love.' Mulige grunner for endringene i tittelen nevnes ikke av oversetteren. Sæther nevner derimot at undertittelen ble endret og at Holberg fjernet referansen til Grotius, Pufendorf og Thomasius, jf. Forord s. 24.

² Se Aure, *Rettskunnskap*, Forord s. 9.

<https://doi.org/10.7557/4.7202>

Copyright: © 2023 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

formuleringene gjengir Holbergs tankegods på en presis og godt forståelig måte. Norske lesere er i dag vant til korte setninger uten mange innskutte leddsetninger. Det var derfor hensiktsmessig å splitte opp Holbergs ofte lange og kronglede setninger. Holbergs særegne bruk av komma, kolon og punktum er med hell rensket ut i oversettelsen. Fint er også at det i notene finnes korte forklaringer eller referanser til ulike forfattere eller verk som Holberg nevner og/eller bygger på. Ellers fremstår oversetterens metodiske valg hensiktsmessige og gode. Ved usikkerhet om hva et ord eller uttrykk betyr, har Aure valgt å konsultere *Holbergordbog* og Billeskov-Jansens anmerkninger til teksten (1969), samt sammenlignet med den tyske og svenske oversettelsen. Enkelte steder har oversetteren dessuten kommet med egne anmerkninger og brukt en kontekstualiserende metode for å identifisere tekstens mening.

Ut over å sammenligne med Holbergs originalverk, er det hensiktsmessig å sammenligne oversettelsen med Holbergs hovedkilde – nemlig den tyske filosofen Samuel Pufendorfs hovedverk i åtte bind, *De Jure Nature et Gentium* (1688).³ Holberg har brukt denne teksten som forbilde for svært mange formuleringer i *Moralske Kiærne*, det vil si førsteutgaven av læreboken i natur og folkerett (1716).⁴ Ved å identifisere kildetekstens ordlyd på latin ville det vært mulig kartlegge betydningen av enkelte uklare termer, som Holberg bruker i sin kompilasjon av Pufendorfs tanker. Der Pufendorfs ordvalg er uklare, hjelper som regel Barbeyracs anmerkninger til fjerde utgave av *De Jure* som igjen har blitt oversatt til engelsk av Basil Kenneth (1729).⁵ Selv om Holberg trolig ikke fikk lest Barbeyracs anmerkninger til Pufendorf før han publiserte sin andre eller tredje utgave av læreboken sin, kan vi gå ut fra at Holbergs kompilasjoner av Pufendorf bygger på en rimelig lik forståelse av Pufendorfs naturrettslære. Når Aure derfor beholder Holbergs formulering 'evner' i avsnittet om forstanden (Kap. I, avsnitt 3) og kommenterer at «Frie *evner* antar jeg handler om menneskets vilje»⁶, ville et blick på Pufendorfs verk vært opplysende. Her bygger Holbergs tekst på en oversettelse av DJNG Lib. I Cap. 3 § 2, og Barbeyrac forklarer i sin anmerkning til Pufendorf hva 'naturlige

³ I min doktoravhandling (publisert i 2015) har jeg argumentert for at det er andre utgave av dette verket, som fantes i Reitzers bibliotek, Holberg brukte under arbeidet med sin egen lærebok i natur- og folkerett.

⁴ Sören Koch, *En naturlig rettsorden for det dansk-norske Kongeriket – en retthistorisk analyse av Ludvig Holbergs lærebok i natur- og folkerett*, Bergen 2015, s. 56 f.

⁵ Samuel Pufendorf, *The Law of Nature and Nations, eight books, Written in Latin by the Baron Samuel Pufendorf, Counsellor of the State to his late Swidish Majesty, and the late King of Prussia, Done into English by Basil Kenneth, D.D. late President of Corpus Cristi College in Oxford, to which we added all the Large Notes of Mr. Barbeyrac, translated from the best Edition, ... 4th ed.* London 1729, reprint Clark 2005, i det følgende DJNG.

⁶ Jf. Aure, *Rettskunnskap*, note 74 (min uth.)

evner' (*natural faculties*) er og hvordan disse skiller seg fra 'frie evner' (*free faculties*).⁷ Barbeyrac forklarer at frie ferdigheter skiller seg fra de naturlige ved at de kan læres gjennom erfaring (for eksempel et objekt betegnes som et eple), mens naturlige ferdigheter er passive, det vil si ferdigheten å ha en forestilling eller et inntrykk (*impression*) av et objekt. Denne ferdigheten kan ikke påvirkes eller modifiseres. Derfor er de naturlige og ikke frie. 'Frie evner' har altså bare i begrenset grad noe med menneskets vilje å gjøre.

Oversetteren har videre valgt å beholde en del ord og uttrykk som i dag er lite brukt. Det kan diskuteres om dette grepet er hensiktsmessig. Aure hevder at hensikten er å «fornye og styrke dagens norsk».⁸ Denne virkningen kan nok diskuteres. Viktigere synes det imidlertid at en oversettelse bør gjøre det enklere for dagens lesere å forstå den historiske teksten og konteksten. I forordet bruker Aure et konkret eksempel som illustrasjon: Han har valgt å ikke omskrive 'umælende dyr' med dyr som mangler språkferdighet.⁹ Det kan innvendes at en oversettelse ville ha bidratt til en bedre forståelse av teksten. På 1700-tallet hadde man begrenset forståelse for dyrenes mentale og intellektuelle evner. Den empiriske observasjonen om at dyr mangler språk for å kunne kommunisere på lik linje med mennesker, ble ansett som et tilstrekkelig bevis på at dyr manglet ferdigheten til å handle moralsk – eller i datidens filosofiske terminologi: manglet 'moralisk kvalitet'.¹⁰ Mennesker ble med andre ord oppfattet som unike fordi de kunne formidle og diskutere tanker, og innrette sine handlinger slik at de var i samsvar med gjeldende moralforestillinger.¹¹ Den bakenforliggende tanken var at kommunikasjon var en forutsetning for å handle basert på begrunnede og veloverveide beslutninger. Aures valg om å bruke 'umælende dyr' som moderne lesere vil kunne slite med å forstå, kan bidra til å gjøre det vanskelig å reflektere over 1700-tallets moderne rasjonalistiske og empiriske verdensbilde, som kommer så tydelig frem i denne teksten og Holbergs andre skrifter.

Videre er det påfallende at oversetteren nesten utelukkende baserer seg på eldre kommentarlitteratur og kildetekster. Nyere tekstkritiske utgaver og kommentarer til Holbergs (*Introduction til Naturens og Folkerettens Kundskab* nevnes, men brukes i liten eller ingen grad i oversettelsen eller kommenteringen av teksten. Dette er overraskende all den tid en annotert versjon av teksten, kommentert og en introdusert av idéhistoriker, naturrett- og Holberg-ekspert Knud Haakonssen er åpent tilgjengelig på nettsiden Holbergsskrifter.no/dk.¹² Her finnes det også en

⁷ *DJNG* (n 3), s. 25.

⁸ *Ibid.*

⁹ Aure, *Rettskunnskap*, s. 53

¹⁰ *DJNG* Lib I, Cap I § 1 «entia moralia».

¹¹ Tanken har Holberg nesten ordrett skrevet av fra *DJNG* Lib I Cap 3 § 2.

¹² [Om Natur- og Folkeretten "part1"](http://Holbergsskrifter.no) (Holbergsskrifter.no)

versjon av teksten til første utgaven (1716) i moderne dansk rettskriving, som kan sammenstilles med Holbergs originaltekst på denne onlineversjonen av teksten.¹³ Eiliv Vinjes og Jørgen Magnus Sejersteds antologi (2012) om Holbergs naturrettslærebok,¹⁴ samt min rettshistoriske analyse (2015) av Holberg nevnes i bibliografien, men nesten alle referanser i fortalen og i kommentarer til oversettelsen relaterer til eldre litteratur med Kåre Foss, Erik Solem og Fredrik Julius Billeskov Jansen i spissen. Dette medfører at oversetteren overser relevante tolkninger av Holbergs tekst som ligger til grunn i nyere Holberg-forskning.

Et eksempel på det sistnevnte er Holbergs uttalelse om forholdet mellom naturrett og folkerett.¹⁵ Holbergs påstand om at folkeretten regulerer menneskets handlinger i samfunnet illustrerer hans kompilerende metode. Mye tyder på at Holbergs hensikt var å syntetisere Hobbes' og Pufendorfs syn på forholdet mellom natur- og folkerett. Dette oppfatter Aure.¹⁶ Derimot oppfatter han ikke at Holberg misforstod begge to. Allerede i 1934 påpekte Kåre Foss at en setning Aure oversetter ordrett, og dernest refererer til i sitt forord, mildt sagt er misvisende.¹⁷ Selv har jeg identifisert ulike tekstfragmenter og tanker Holberg prøvde å kombinere her.¹⁸ Holbergs tette forhold til Pufendorfs tekst kan forklare Holbergs merkelige, ja nær sagt meningsløse avgrensning mellom natur- og folkerett. Han bygger på et avsnitt i *DJNG Lib. II Cap 3 § 23*. Her diskuterer Pufendorf spørsmålet om det finnes en særegen *positiv* folkerett ved siden av den *uskrevne* naturretten. Med dette antyder Pufendorf, helt i samsvar med oppfatningen fremmet av Hobbes, at naturrett og folkerett er én og samme sak, men at folkeretten er naturrett anvendt på forholdet mellom stater. Forskjellen er altså bare rettssubjektet, men materielt sett finnes det ikke noe forskjell på natur- og folkerett.

Dette er altså allerede i utgangspunktet noe annet enn 'Den Forskjæll der er' mellom natur- og folkerett, som Holberg konstaterer innledningsvis i læreboken sin. I min avhandling (2015) har jeg skissert den bakenforliggende rettsteoretiske debatten, samt Pufendorfs og Hobbes' holdning.¹⁹ Tolker man Holbergs uttalel-

¹³ [Introduction til Naturens- og Folke-Rettens Kundskab "0" \(holbergsskrifter.no\)](http://holbergsskrifter.no)

¹⁴ Eiliv Vinje og Jørgen Magnus Seiersted (red.), *Ludvig Holbergs naturrett*, Gyldendal 2012.

¹⁵ Jf. Aure, *Rettskunnskap*, s. 77: «Angående forskjellen mellom naturens rett og folkeretten kommer de rettslærde ikke til enighet. Hobbes kaller den første for menneskenes, den andre for bystatenes og samfunnens rett. Etter denne synsmåten styrer og regjerer naturens rett menneskes handling betraktet hver for seg, mens folkeretten styrer det samme menneskets handling for så vidt det opererer i samfunn og i samkvem med andre. Dette er en mening som Pufendorf tiltrer.»

¹⁶ Aure, *Rettskunnskap*, Forord s. 12 f.

¹⁷ Foss 1934 s. 463.

¹⁸ Koch 2015 (n 3) s. 214 ff.

¹⁹ Koch 2015 (n 3) s. 214-225.

ser ordrett, er folkerett det som gjelder mellom naturlige personer som lever i et samfunn – eller etter datidens terminologi: i den borgerlige standen. Foss konstaterer derfor korrekt at Pufendorf «hverken kunnet samtykke eller underskrive noe slikt.»²⁰ Holbergs skille mellom natur- og folkerett gir i lys av dette ikke mening, hverken i dag eller i Holbergs samtid. En slik villfarelse kunne leseren av Aures oversettelse med fordel ha blitt gjort oppmerksom på.

Oversetterens valg av tittel, *Rettskunnskap*, fortjener også en kommentar. Aure begrunner valget med at bokens originale tittel er «kronisk dunkel».²¹ Det er nok riktig at innholdet i det en har lagt i begrepet «naturrett» har blitt omdiskutert i Holbergs samtid (og frem til i dag). På 1700-tallet henger dette sammen med at naturrett var mer enn bare 'rett' i moderne juridisk forstand. *Jus nature* var både et språk og en litterær sjanger, en filosofisk strømning, et akademisk fag, en idealrett og forbilde for lovgiveren og en sekundær rettskilde.²² Holberg var selv bevisst begrepets mangfoldige innhold, og tok sikte på yte et bidrag til nesten alle dets aspekter. I fortalen til boken forteller han derfor en historie om fremveksten av den sekulære og rasjonalistiske naturrettstradisjonen som Hugo Grotius – en av Holbergs store forbilder – gjerne ble ansett som idéhistorisk far til. 1700-tallets naturrettssdiskurs dreide seg følgelig om langt mer enn bare *rettskunnskap*. Holbergs lærebok er ment å være del av denne moralfilosofiske diskursen, hvilket kommer langt tydeligere frem i den opprinnelige tittelen til verket: *Moralske Kjerne*.

Med det sagt er det likevel hevet over enhver tvil at boken formidler noen grunnleggende rettslige normer og prinsipper, og at den fort ble populær blant samtidens jusstudenter, særlig etter innføringen av en juridisk eksamen i 1736. Slik sett formidlet boken kunnskap om rett og juridisk metode. Dette er i seg selv grunn til å understreke læreboken betydelige rettshistoriske interesse i dag.²³ Samtidig må en ikke glemme at Holberg ikke var jurist. Formålet med boken var like mye å forklare og legitimere det filosofiske, statsrettslige og politiske fundamentet til det dansk-norske eneveldet. Holbergs lærebok rettet seg dessuten ikke spesifikt mot jusstudenter, men mot den 'studerende ungdom'. Den var følgelig en del av Holbergs utdanningsprogram for unge mennesker, som inkluderte kunnskap om språk, historie, geografi, politikk og rettens idéhistoriske og filosofiske fundament. Det var heller ikke Holbergs primære intensjon å formidle konkret kunnskap om *gjeldende* dansk-norsk rett. Som tittelen uttrykker, sammenlignet Holberg gamle så

²⁰ Foss 1934 s. 463.

²¹ Aure, *Rettskunnskap*, Forord s. 13.

²² Marit Halvorson, *Streiftog i Naturretten*, *Jussens Venner* Nr. 5/2008, s. 275 ff.; Knud Hakonssen, *Natural Law and moral Philosophy, From Grotius til Scottish enlightenment*, Cambridge University Press 1996; Koch (n 3) 2015 s. 110-145.

²³ Derfor har Holbergs lærebok i natur- og folkerett også blitt analysert av rettshistorikerene som Erik Solem, Lars Bjørne, Dag Michalsen, Jørn Øyrehagen Sunde og Sören Koch.

vel som nye lover med de universelle prinsippene som springer ut av den rasjonnelle naturretten. Formålet var å vise at danske og norske lover var i samsvar med naturrettens prinsipper og derfor materielt sett 'gode' lover. I tillegg kan hele boken leses som et forsvar av det dansk-norske eneveldet. Ut fra disse refleksjoner kan oversettelsens tittel: *Rettskunnskap* virke noe upresis og i verste fall misvisende. Jeg kan riktignok forstå Aures motivasjon bak valget, men mener at 'Innføringen i Natur- og Folkerett', ville vært mer presis.

Avslutningsvis vil jeg imidlertid understreke at all kritikk og spissfindigheter jeg her har kommet med på ingen måte forringer verdien av Aures oversettelse og dens betydning for fremtidens generasjoner av elever og akademikere som prøver å sette seg inn i Holbergs tankeverden og hans tid. Boken er en velkommen berikelse i ethvert humanistisk bibliotek.